

יד
מהרי"ע

שערי יצחק

השיעור השבועי

מפי מרן הגאון
הרב יצחק רצאבי שליט"א
פוסק עדת תימן

נמסר במוצש"ק
נצבים וילך
אלול ה'תש"פ ב'של"א
בבית המדרש "פעולת צדיק"
בני ברק

לק"י

נושאי השיעור:

מדוע אין אנו אומרים 'נצבים וילך' בתוספת וא"ו כפי שאומרים בכל הפרשיות המחוברות שבתורה, אלא 'נצבים וילך'.

כפי שביארנו כי הראיות המובאות בגמ' ב"ק בעניין עין תחת עין – ממון, הן רק בכדי להראות את חכמת התורה כי הדבר נרמז בה, כך גם לגבי הראיות בעניין עשיית התרועה בנשימה ולא באמצעות נענוע היד. ותשובה לטוענים כי מסתברא לכאורה שאין הבדל, כיון שהמצוה היא בשמיעת קול שופר ולא בתקיעה. והתייחסות לאלו ששינו את מסורת ומנהג תימן בעניין זה, כמו בעניינים נוספים אחרים.

המשך בעניין אנשים שלמדו תורה אולם בעוה"ר סטו מן הדרך, כגון הדרדעים והרפורמים והקונסרבטיבים, וראיות להשקפותיהם ודעותיהם הפסולות בעניינים שונים. ושאלן לסמוך על תרועה שנעשית אפילו רק 'בצירוף' נענוע היד.

תשובה לשאלה בעניין עשיית שברים ותרועה בשתי נשימות כדעת מהרי"ץ זיע"א, ונסתייע גם מדברי הזוהר הקדוש, כי לכאורה אין משם ראייה, וממילא עדיף לעשותם בנשימה אחת. המשך בעניין הדחיות המובאות בגמ' ב"ק על הראיות בעניין עין תחת עין ממון, ושמונה ראשונים שמהם אפשר להוכיח כי הדחיות אינן למסקנא.

ביאור שהעלו שנים מחכמי תימן לגבי המובא בגמ' ב"ק דף ס ע"ב דבר בעיר אל יכנס אדם יחיד לבית הכנסת שמלאך המות מפקיד שם "כליו".

דברי מרן שליט"א בעניין חשיבות הקונטרס חומת האמונה שיצ"ל ע"י הרה"ג פינחס שפירא שליט"א.

כל הזכויות שמורות

יוצ"ל ע"י מוסדות יד מהרי"ץ בני ברק

טלפקס: 03-5358404. נייד: 050-4140741

דוא"ל: yad@maharitz.co.il

להאזנה לשיעור דרך הטלפון:

קול יהודי תימן – 072-33-642-23 שלוחה 6

מספר השיעור בדיסקים ובקו "קול יהודי תימן" – 561

לשמיעת השיעור במערכת קול הלשון – 03-6171031

השיעור מוקדש לעילוי נשמת לעילוי נשמת רבי יוסף בן צדוק דהרי ז"ל, שנלב"ע ביום ד' תשרי, תנצב"ה. נדבת בנו ידדנו היקר רבי איתי דהרי הי"ו. ולהצלחת נז"ב רות שתחי', וילדיהם ה"ה יצחק ומרים ובנימין שיחיו. המקום ברוך הוא ירצה נדבתו, ויברך מעשי ידיהם, ומכל צרה ונזק יצילם, וימלא כל משאלות ליבם וליבכם לטובה, ויכתבם בספר החיים ובספר הזכרון, אכ"ר.

בשם רחמן.

השיעור מוקדש לעילוי נשמת רבי יוסף בן צדוק דהרי ז"ל שנלב"ע ביום ד' תשרי, תנצב"ה. השיעור מוקדש כעת, כי בשבוע הבא לא יהיה שיעור, כיון שראש השנה חל בשבת. נדבת בנו ידידנו היקר רבי איתי דהרי הי"ו. הוא לא סתם יקר, צריך לומר יקריקרים. ולהצלחת נ"ב רות שתחי, וילדיהם ה"ה יצחק ומרים ובנימין שיחיו. המקום ברוך הוא ירצה נדבתו, ויברך מעשי ידיהם, ומכל צרה ונזק יצילם, וימלא כל משאלות ליבם וליבכם לטובה, ויכתבם בספר החיים ובספר הזכרון, אכ"ר.

הציבור לא יודע כמה הוא עוזר ומסייע למען הפצת תורה ומסורת אבותינו נע"ג, בין היתר בהוצאות כבידות שעמדו לאחרונה על הפרק, והוא נטל את היזמה לממן מכספו את הכל. השם ברוך הוא יוסיף לו כהנה וכהנה. כפי שאמרנו, עם ישראל נמשל לאגוז, כמ"ש 'אל גנת אגוז ירדתי', כמה שגוזזים זה מצמיח ומוסיף יותר. זה לא מחסר, כפי שחושב מי שאינו יודע ואינו מבין, אלא זה מוסיף כהנה וכהנה. מחזק ומעודד ומעודד את הצמיחה. כן ירבה וכן יפרוץ, אכ"ר.

מדוע אין אנו אומרים 'נצבים וילך' בתוספת וא"ו כפי שאומרים בכל הפרשיות המחוברות שבתורה, אלא 'נצבים וילך'.

אמרתי [בפתח דבר] פרשת 'נצבים וילך', למרות שבדרך כלל כאשר הפרשיות הן מחוברות, מוסיפים וא"ו, כגון תזריע ומצורע, אחרי מות וקדושים, חוקת ובלק, מטות ומסעי. 'העולם' אומרים, מטות מסעי, חוקת בלק, אבל אבותינו לא נהגו כך, אלא הוסיפו את וא"ו החיבור, כנראה מפני שזה יכול לשנות את המשמעות, כגון תזריע מצורע, וכן חוקת בלק, וכי זאת החוקה של בלק? אלא, זה חוקת ובלק.

אבל לגבי נצבים וילך, אפשר לראות בעין חיים למהרי"ץ זיע"א [סדר קביעות השנים], כי בכל הפרשיות המחוברות יש וא"ו, אבל בנצבים וילך הוא לא מוסיף וא"ו. לא אומרים, נצבים וילך. וכך נמצא בהרבה ספרי רבוותא, ובכללם בס' תיקון יששכר (בן שושן). באופן שטחי, אפשר לומר כי זה כיון שקשה להגיד נצבים וילך, כי זה שני ואו"ו, אבל לנו התימנים זה לא קשה, אנחנו ב"ה צחי הלשון.

חושבני כי הסיבה לכך, היא פשוטה. כי למעשה, נצבים וילך זה לא שתי פרשיות, אלא פרשה אחת. קדמונינו נע"ג בספריהם, כגון בתכאליל, ויש אפילו בחלק מן התכאליל האחרונות, כאשר דיברו על נצבים וילך כשהן מחוברות, הם כתבו 'נצבים פול'ה'. דהיינו, זה בעצם ההיפך, כי כאשר קוראים רק נצבים, פירושו שקוראים חצי פרשה. מחלקים את נצבים לשנים, אבל בעצם נצבים וילך זה אחד. וכן מתבאר מספרי הגאונים וכמה ראשונים, כגון סידור רס"ג דף שס"ד, וראבי"ה סי' תקנ"ו, וטור או"ח סי' תכ"ח, וספר האשכול ח"א דף ס"ה ע"א, ועוד רבים. וכן מתבאר מספר החינוך, שם כתוב לפני מצוה תרי"ב, פרשת אתם נצבים יש ב' שתי מצוות עשה יעו"ש שהוא מביא את מצוה הקהל ומצות כתיבת ספר תורה, שלפי החומשים המצויים הן בפרשת וילך. ואפשר לראות לכך הוכחה אפי' בחומשים, כי בסוף פרשת וילך כתוב שישנן שבעים פסוקים, אבל בעצם זה שלושים ועוד ארבעים, א"כ למה חישבת הכל וכתבת שבעים? אלא התשובה, כיון שבמקור זאת פרשה אחת, רק שחילקו אותה לשנים, כאשר יש צורך.

לכן, כיון שזאת בעצם פרשה אחת, א"כ זה לא נצבים וילך, ובעצם היה אפשר להגיד רק 'נצבים', כי זאת האמת. אבל כיון שסוף סוף הרבה פעמים מחלקים אותן, זה נחשב כביכול שתי פרשיות, לכן מזכירים גם 'וילך'. אבל זה לא נצבים וילך, כי לא חיברנו אותם, אלא היא היא.

והראיה היא, כי כתוב בתורה [שמות כ"ד, י"ב] **לחת האָבֶן**, ודרשו חז"ל אלו חמשים ושלוש הפרשיות, גימטריא של אב"ן. ורבים מתלבטים הכיצד זה חמשים ושלוש, הרי יש חמשים וארבע? אבל הם לא ידעו, כי נצבים וילך זה בעצם אחד. המקורות לכל האמור הם רבים, אלא שאכמ"ל.

ממון. הוא רק הביא ראיה לכך מפה, ואם תגיד שלא אז אביא לך ראיה אחרת, אבל על היסוד בעצמו אי אפשר להתווכח.

את העניין הזה, אותו הדבר ברצוני לומר, גם לגבי עניין התרועה בתקיעת שופר. רבים בשנים האחרונות דנים על עניין צורת התרועה, כי ישנם כאלה שעושים אותה בנענוע היד, במקום בנשימה. עוד מעט נפרט יותר. דיברנו על כך כבר כמה וכמה פעמים בעבר בשיעורים [מוצש"ק משפטים התשע"ח, ומוצש"ק נצבים וילך התשע"ד, נצבים התשע"ז, ראה התשע"ה – שם מדובר גם על שברים תרועה], וזאת חוץ ממה שכתבנו בשלחן ערוך המקוצר [סימן ק"י הערה ל"ג].

חושבני כי הראיות לכך הן מאוד טובות. אבל העיקר לא זו ממקומו, גם אם יש מקום לדון על הראיות, הרי תמיד אפשר להתפלפל ולהתווכח. הרמב"ן בפתיחתו לספר המלחמות כותב, שידוע כל לומד תלמודו שהראיות אינן ראיות שאי אפשר להפריך אותן, תמיד אפשר לדון. הוא אומר, כי רק בחכמת התשבורת אפשר להגיד שזה דבר מוחלט, כמו שאף אחד לא יחלוק שאחד ועוד אחד זה שתיים, שלוש ועוד ארבע זה שבע, על זה אי אפשר לדון ולזוז. רק בתשבורת, דהיינו חכמת ההנדסה, מדידת היקף, זוויות, משולשים וכו', יש הוכחות ברורות כשמש. כמרכן בחכמת התכונה, דהיינו גרמי השמים. אבל לגבי סברות בגמרא, אפשר לדון, ניתן להגיד אולי צד אחר.

כדאי להביא את לשון הרמב"ן עצמו, אתה המסתכל בספרי, אל תאמר בלבבך כי כל תשובתי על הרב רבי זרחיה ז"ל, כולן בעיני תשובות ניצחות ומכריחות אותך להודות בהם על פני עקשותך, ותתפאר בהיותך מספק אחת מהן על לומדיה או תטריח על דעתך להיכנס בנקב המחט לדחות מעליך הכרח ראיתי. אין הדבר כן. כי יודע כל לומד תלמודו, שאין במחלוקת מפרשיו ראיות גמורות, ולא ברוב קושיות חלוטות, שאין בחכמה הזאת מופת ברור, כגון חשבוני התשבורות ונסיוני התכונה.

הערה מהקהל: ישנם חומשים שכתבו על כל פרשה בנפרד כמה פסוקים יש, דהיינו שלושים וארבעים, וגם שיש שבעים פסוקים עם נצבים.

תשובת מרן שליט"א: אכן, העיקר שבסוף כתבו שבעים. היתר זה כבר 'תיקונים' והשלמות, אלו כבר אלה שהתבלבלו ולא ידעו.

כפי שביארנו כי הראיות המובאות בגמ' ב"ק בעניין עין תחת עין – ממון, הן רק בכדי להראות את חכמת התורה כי הדבר נרמז בה, כך גם לגבי הראיות בעניין עשיית התרועה בנשימה ולא באמצעות נענוע היד. ותשובה לטוענים כי מסתברא לכאורה שאין הבדל, כיון שהמצוה היא בשמיעת קול שופר ולא בתקיעה. והתייחסות לאלו ששינו את מסורת ומנהג תימן בעניין זה, כמו בעניינים נוספים אחרים.

דיברנו בשיעורים האחרונים, לגבי המשנה והגמרא בריש פרק החובל, כי מובאות שם עשר ראיות ש'עין תחת עין' זה לא ממש כפשוטו, אלא שזה ממון. ואמרנו אז, כי העיקר היא הקבלה איש מפי איש עד משה רבינו בסיני שזה ממון, והדבר אינו מכוח הראיות. זה לא שחז"ל הוכיחו מכוח הראיות שזה הפשט, אלא גם בלי הראיות זה היה דבר ידוע ומצוי, כל הבתי דינים שבאה לפנייהם שאלה כזאת, ידעו שההלכה למעשה היא שזה ממון. זהו יסוד חזק שמזכיר הרמב"ם בכמה וכמה מקומות, ועמדו על כך מפרשים רבים.

אסבין, למה צריכים את הראיות? אלא, לא בגלל שישנו ספק, צריך להביא שזה כך, אלא זה בכדי להראות את חכמת התורה, חכמת הכתוב, שהדברים הללו רמוזים ואפשר להביא ראיות כתובות לכך. וגם אם אפשר להתווכח על הראיות, כפי שרואים שם בגמ' כי הרבה תנאים כל אחד מביא ראיה אחרת, משמע שהוא לא סובר את הראיה של השני. אין הכי נמי, לזה נראה ראיה מפה, ולהלכה נראה ראיה משם. אבל הדבר לא תלוי בכך, כי גם אם תסתור את הראיה שלו, סתרת רק את הראיה אבל לא עקרת את הדין, כי הדבר ברור שזה

אבל נשים כל מאדנו ודיינו מכל מחלוקת בהרחיק אחת מן הדעות בסברות מכריעות, ונדחק עליה השמועות, ונשים יתרון הכשר לבעל דינה מפשטי ההלכות והוגן הסוגיות וכו'.

אסבן כאשר ישנו דבר שיש צורך לדון בו, טוענים נגדו, מביאים לך עליו הרבה ראיות, בכדי לחזק את העניין מפה ומשם. לא שזה דבר שאבן מסופק. אם מתעקש מישהו לסתור זאת, הוא יוכל לסתור את זה, יוכל להגיד שאפשר להבין אחרת. אבל הנקודה היא, שאנחנו לא מסתמכים על הראיות, העיקר אצלינו היא הקבלה, שישנה מסורת שהתרועה היא בהפסקי נשימות. אני מדבר על התרועה בקול רועד, מה שמקובל אצלינו כתרועה האמיתית, מה שבעבר היה בכל קהילות ישראל, עכ"פ בהרבה מהן, ורק לאט לאט במשך הדורות היה להם קשה לעשות אותה כך, כי התרועה זהו הדבר שהכי צריך אימון ובקיאיות ומאמץ, לכן במשך הזמן זה נשתכח. וכנראה שישנם כאלה שלא ידעו כיצד לעשות זאת בדיוק, אז עשו טו טו טו, נהיה להם יותר קל. גם חשבו שזה יותר ברור, כי לפעמים לא שמעו היטב את התרועה, כיון שהתקוע לא עשה זאת ברור וחשבו שזה תקיעה, קול פשוט וישר, לכן הם החליטו לעשות זאת בצורה יותר מפורטת ומפורשת.

אבל אצלינו, ברוך ה' החזקנו את הקבלה הנאמנה מדורי דורות, כפי שכבר הובא בסידורי הגאונים, והמגדל עוז מביא זאת בשם הירושלמי, וכהנה וכהנה ישנן ראיות רבות לכך. אינני נכנס לעניין כעת, כיון שכבר דיברנו על כך, וגם כתבו ע"ז בספרים רבים.

אולם לגבי העניין שהתרועה היא אינה בצירוף של נענוע היד, אדרבה אנחנו פוסלים זאת, כי זה לא נחשב תרועה אפילו בדיעבד. מבחינת תרועה, לא יוצאים בזה ידי חובה. אבל המסורת היא, שהתרועה היא יוצאת מבפנים. התוקעים הכי מומחים עושים זאת בנשימה, שזה יוצא מהריאות ומהבטן, (ואולי ישנם המחזקים אז את השרירים של הבטן), לכן קשה

לעשות תרועה אחרי האוכל, אפילו לאלה שעושים בלשון, ק"ו אלה שעושים זאת ממש בנשיפת האויר ובהפסקים של האויר. הכי הרבה בלשון, אבל לא בנענוע היד, שזהו דבר חיצוני.

ברם יש כאלה הטוענים, כי אדרבה ישנם כאלה שנוהגים כך עוד מתימן, מאותם מקומות מעטים. וכעת בדור שלנו ב"ה ישנם הרבה ת"ח ולמדנים הטוענים, מה ההבדל? מאי שנא? הם אומרים כך מסברא, מה פתאום? מה זה משנה? הרי בשופר, העניין הוא לא לתקוע, המצוה היא לשמוע קול שופר, א"כ מה זה משנה איך עשית התרועה, האם באויר או ביד, העיקר הוא ששומעים אותו הדבר. כך טענתם מסברא.

טוב, אם מסברא, אזי כפי שאמרנו בשיעור הקודם, מקושיא לא מתים... הנידון הוא לא מצד סברא, אלא ישנה מסורת, זהו הדבר העיקרי. יש לנו מסורת, שזה לא תרועה. אם תקבלו את הראיות שנביא – מה טוב, ואם לא תקבלו אותם זה לא משנה, כי בודאי שהמסורת היא כך.

אין סיבה שהתוקעים יתאמצו כל כך במשך כל הדורות לעשות תרועה בנשימה, שזה הדבר הכי קשה, והרבה אנשים לא מסוגלים לעשות אותה, בזמן שאפשר בקלות לעשות זאת בנענוע היד. הדבר ברור, שכך היא המסורת, ורוב הת"ח והתוקעים ברוב מחוזות תימן, גם הרבנים וגם התוקעים, אמרו מה פתאום ביד? מי שלא יודע, עושה ביד, כיון שהוא לא יודע או לא יכול ולא מסוגל.

שאלה מהקהל: באלו מקומות עשו ביד?

תשובת מרן שליט"א: במחוז בידא [צ"ל צאד"י עם נקודה כך, ביצא]. עוד מעט נראה זאת.

אני מדבר על נושא זה, כיון שידידנו הרב שמואל פרסיק הי"ו כתב לי כך,

שערי יצחק – השיעור השבועי

גם בשו"ת שרגא מאיר, להרב שרגא פיוויש שנעבאלג מלונדון [ח"ה סי' מ"ד] כתב כך, לפענ"ד כיון דבר"ה עיקר המצוה היא השמיעה, ומכח טעם זה תיקנו הברכה לשמוע קול שופר, וא"כ כיון ששומע הקול שבירה מתקיעת שופר שהיא תרועה, שפיר דמי. דתרועה היא או יללה או כמו שברים, וכיון שהקול נשבר, מאי נפקא מינה באיזה אופן הוא נשבר, אי ע"י נענוע השופר, או הנענוע ע"י לשונו, כיון שהקול נשבר הוי תרועה, כנלפע"ד בפשוט.

גם בשיעורי הרב עובדיה יוסף כתוב כך, הריטב"א כותב שזה צריך להיות כעין התחלת התקיעה, היינו טו ארוכה, וכן התרועה טו טו טו, מנהג התימנים לנענע השופר.

על כך, חובה להעיר. כי מי שיודע, זהו אינו המנהג. זה מנהג של מיעוט מהתימנים. בכל מחוזות תימן, כולל שרעב, כבר אינני מדבר על איזור המרכז דהיינו צנעא אלא אפי' בשרעב, עושים את התרועה כך, או בנשימה או בלשון, אבל ביד מאן דכר שמיה. הוא לא הבחין.

והעיקר שהתרועה תישמע יפה, שיבחינו שזה תרועה, ולא יחשבו שזוהי תקיעה. וכולם יש להם על מה שיסמוכו, והעיקר כאמור שתורגש התרועה, השברים או התרועה בבירור. וכן שכשמנענעים השופר, שתורגש התרועה היטב. ובצעירותי תקעתי אצל בבלים ועשיתי לו לו לו, ואח"כ ראיתי שיותר ברור לתקוע טו טו טו.

הבבלים עושים את התרועה דומה למה שאנחנו התימנים עושים. הם עושים בלשון. אבל הוא עצמו, בסוף הוא חזר בו, ועשה טו טו טו, כי זה יותר ברור.

חושבני, כי כל המקומות אשר שינו זאת, הוא מכיון שהם לא ידעו לעשות את התרועה טוב, לא היו מומחים, וממילא נכנס ונתפשט הדבר יותר, עד שהיום בזמנינו נתפשט לעשות טו טו טו כמעט אצל כולם, 'זנשכח כל הַשָּׁבַע'.

לכבוד מרן שליט"א. לאחר ויכוח קצר עם אברך בכולל בעניין הרעדת השופר, שאמר לי כי ראה מ"ש הרב שליט"א בעיני יצחק, והוציא משם שבעצם גם הרב מעיד כי יש שעשו כך, אלא שהשאייר הרב בצ"ע מסברא בלא ראיות. והוא בסברתו לא הבין פסול בעניין, ורצה לסמוך דוקא על אותם עדיות כראיה עבורו. ולמחרת חזר לי עם דפים מודפסים, ובהם גם בשם הגריש"א. לתועלת העניין וביסוס דעת הרב, אשמח שהרב יוסיף להביא ראיות בשיעור השבועי.

שמואל פרסיק.

אותו אברך הביא מכמה וכמה ספרים, כגון שו"ת להורות נתן [חלק י"ג סימן מ' אות ד'], להרב גשטטנר, שכתב כך, והנה הטור והשו"ע וסי' תק"צ ס"ג העתיקו מרש"י דשיעור תרועה כשלשה יבבות דהיינו ג' כחות בעלמא כל שהוא, וברש"י שלפנינו איתא "קולות" ולא כחות. ונראה דלשון "כחות" מוכח שאינו עושה בדרך רעש ורעד, אלא ג' תקיעות קצרות שהן נעשין ע"י ג' כחות. אבל קול הרעש והרעד נעשה כמדומה על ידי שהתוקע מרעיד את השופר, והוא אינו עושה את התרועה בג' כחות, אלא שהוא תוקע קול ארוך שזה, אלא שעל ידי הרעדת השופר נעשה קול רעש ורעד. וא"כ מדכתבו הטור והשו"ע "כחות" משמע שאינו בדרך רעש והרעדה, אלא בדרך השמעת כחות מחודשים.

ואולי יש מהתוקעין בדרך הרעדה, העושים כן לא על ידי נענוע השופר, אלא בהרעדת הקול. ומכל מקום, לשון ג' כחות, משמע שהן קולות מופסקין וניכרין שהן ג' קולות וכמש"כ הב"ח [הנ"ל].

ובעל מגדול עוז [פ"ג משופר] כתב שכאשר בא לארץ ישראל, מצא תרועתם כקול המתרעש ואין טוט. ומשמע דבמקום שישב, עד ביאתו לארץ הקודש, לא נהגו בדרך רעש. עד כאן.

אח"כ מביא אותו אברך 'סיכום הלכות' שכתב אברך אחר, אינני יודע מיהו. מנהג בני תימן, לעשות את התרועה מקול אחד רצוף עם עליות וירידות ע"י הרעדת השופר. כן משמע בסידור רס"ג [דף רי"ז] וכן הביא המגדל עוז [ג,ד] מהרי"ץ גיאת בשם רב שרירא גאון ורב האיי גאון, ובתכאליל [=סידורי תימן] התרועה מצוירת כצורת השלשלת שבמקרא, ראה תכלאל עין חיים למהרי"ץ [דף ע.]. גם מהר"ז הרופא [בפירושו על הרמב"ם, הובא במילואים לפסקי מהרי"ץ סי' י"ב] תיאר את התרועה כ"סלסול" וכו'.

ולפי מנהג תימן, נחלקו האם אפשר לעשות קול זה גם ע"י נענוע היד, או רק ע"י נשימות מהבטן או ע"י הלשון. בשלחן ערוך המקוצר [סי' ק"י הערה ל"ג] ובזית רענן (סק"ז בשם הגר"ע בסיס) הביאו מעשה במהר"י יצחק הלוי שפסל תקיעה ע"י נענוע היד, ולכן כתב בשע"ה להימנע מלתקוע ע"י נענוע היד, אלא לכתחילה ע"י נשימות מהבטן ובעדיפות שנייה ע"י הלשון וכו'. אולם בזי"ר שם הביא שלא מעט נוהגים לתקוע ע"י נענוע היד, והביא שכ"ד הגרי"ש אלישיב. וכן שמעתי מהר"י שבח שכך דעת מהר"ר – רב הדרדעים – יחיא קאפח, ושכן היה תוקע בסוף ימיו כשכבר לא יכל לתקוע מהבטן. עד כאן.

תמיד היתה שמועה כזאת, שאנשי הכת הכשירו זאת. עוד מעט, אסביר בל"נ זאת יותר בהרחבה.

הוא כותב כאן, כי אחד משלהם מעיד, מישהו שנמצא בתוך המחנה שלהם, שבסוף ימיו של זה שבעוה"ר חולל את הכת שפָּרְשָה, בסוף ימיו הוא כבר לא יכל לתקוע מהבטן, אז הוא עשה בנענוע היד.

אחר כך צירף מה שמובא בזית רענן [סי' תקצ"ד דף קי"ג], יש ליישב מנהגם של (הרבה) תוקעים שאינם יודעים לעשות את התרועה כדיון, ולכן הם מנענעים את השופר בידיהם כדי שיישמע

קול רועש. דכיון שהעיקר שישמע קול רועש, שפיר דמי. אלא שלכתחילה אין לעשות כן. ובספר זכרון תרועה [עמ' ק"ז] משמע שאפשר לעשות כך אפילו לכתחילה עיי"ש. ודלא כמ"ש הרב שע"ה סימן ק"י הערה ל"ג. וכן כתב לי מהר"ע בסיס שליט"א וז"ל, אע"פ ששמעתי בשם מהר"ר יחיא יצחק הלוי זצ"ל דתרועה הנעשית ע"י נענוע השופר אינה תרועה, מ"מ אינה ראייה שלא יצאו בה יד"ח, דמ"מ שמעו קול תרועה, עכת"ד. ושמעתי מפי הרה"ג יפת טיירי שליט"א שמנהג ביצא לעשות את התרועה ע"י נענוע היד, ושאל את פי הגרי"ש אלישיב על פתגמא דנא, והשיב לו שאינו מוצא שום טעם לפסול, והדבר כשר לכתחילה, ע"כ.

אח"כ הוא מביא בשם רפב"י קורח, שכתב בשם אבא שלו, זהו בעל שו"ת אמרי יוסף, שקיבל מחכמי תימן, שיוצאים יד"ח אף בתרועה הנעשית באמצעות הלשון, ולכתחילה יעשה באמצעות הגרון. וע"י נענוע היד, לא שמעתי. עכת"ד.

כאשר שואלים תלמידי חכמים אשכנזים או ספרדים על העניין הזה, הם אומרים, מה זה משנה? מאי נפקא מינה? ידוע ומפורסם כי הגרי"ש אלישיב היה בעצמו מהדר לשמוע את התרועה של התימנים, הוא אמר שכך מוכח בגאונים ובראשונים [ע"י הלכות חג בחג פ"ב הערה ס"ו, בנתיבות ההלכה קובץ מ' דף קצ"ב, ועוד], אני יודע כי מי שתקע לו עשה לו את התרועה רגיל, אותו הדבר הרב שטרנבוך בעל מועדים וזמנים, הם מאד מחזיקים מהתרועה שלתימנים שהיא מאד מקורית, והרב שטרנבוך סמך על מה שכתבתי וכתב במפורש כי לעשייה ביד אין לזה ערך [ע"י תשובות והנהגות ח"ד סי' קמ"ג אות ב', וח"ו סוף סי' קל"ג]. אבל הרב טיירי אומר שהרב אלישיב ענה לו, שזה כשר לכתחילה, כיון שאין חילוק.

לפי מה שהקדמנו, אין הכי נמי. מסברא, מי שאינו יודע, מי שאין לו מסורת, אז הוא יגיד

שערי יצחק – השיעור השבועי

יהיה לכם, 'אשרי העם יודעי תרועה', רק עם ישראל יודע לעשות תרועה, אבל הגויים אינם מסוגלים לעשות תרועה. והסיבה לכך, כיון שהתקיעה היא כנגד אברהם אבינו, אשר יצא ממנו ישמעאל. השברים כנגד יצחק, שיצא ממנו עשיו. אבל יעקב, מטתו שלימה. כיון שהתרועה זה כנגד יעקב, אין בכך חלק ונחלה לאומות העולם. כאשר הוא שמע זאת, הוא החליט לחזור בתשובה, ולאחר שחזר בו לקח שופר והצליח לתקוע בו, תקיעה ושברים ותרועה.

אינני חושב, שגוי אינו יכול לקחת שופר ולעשות תרועה באמצעות נענוע היד...

שאלה מהקהל: ואם יתגלה גוי שיכול לעשות תרועה?

תשובת מרן שליט"א: אנחנו מאמינים בני מאמינים לגדולי ישראל שלא יתכן כדבר הזה גם בלי לבדוק. ויכולתי לענות לך – כד יקומון, ונתחכם להון. בינתיים לא נתגלה דבר כזה. אבל גם כעת יכולני להשיב בס"ד שכנראה גוי זה הוא מזרע ישראל, לפחות אמו יהודיה, יש לו נשמה טהורה בשרשה, והוא כמו תינוק שנשבה. מה יכול היה לעשות? לכן עכ"פ יש בו שורש ויסוד מקדושת ישראל, ויכול הוא להריע.

המשך בעניין אנשים שלמדו תורה אולם בעוה"ר סטו מן הדרך, כגון הדרדעים והרפורמים והקונסרבטיבים, וראויות להשקפותיהם ודעותיהם הפסולות בעניינים שונים. ושאלו לסמוך על תרועה שנעשית אפילו רק 'בצירוף' נענוע היד.

כעת, תשמעו דבר חזק. אותו אברך הבא מי שכתב, כי ראש הדרדעים בסוף ימיו לא יכל לתקוע מהבטן. אני חושב, אבל תבדקו זאת, כי אחת מן השתים, יש זקנים שאפי' שהם בגיל שמונים וחמש ויותר המסוגלים לעשות תשר"ת כרגיל, וישנם כאלה חלשים שאינם מסוגלים לתקוע בכלל. אבל שיוכלו לעשות תקיעה ושברים, ולא יעשו את התרועה, אינני חושב

אכן, מה ההבדל? אבל כפי שאמרנו, איננו מדברים על 'סברות', אלא שיש מסורת, ועל מסורת אי אפשר להתווכח. הקבלה היא, שזה פסול. צריכים רק להסביר זאת, וחושבני שאם הרב אלישיב או הרבנים האחרים היו יודעים שישנה מסורת, בודאי לא היו מקילים בכך.

שאלה מהקהל: אולי אמרו להם שיש מסורת ההיפך, ולכן אותם רבנים ענו כך?

תשובת מרן שליט"א: בודאי שאם באים ואומרים להם שישנה מסורת הפוך, קל וחומר. אבל עכ"פ צריכים לדעת, כי אלה שעושים בנענוע ביד, הם לא אומרים שמי שעושה בנשימה בגרון זה לא טוב. הם מודים שזה טוב, אלא שהם רק מתרצים את עצמם.

דיברתי על כל הנושא הזה כבר בזמנו, לא אחזור על הדברים שאמרתי בעבר, בשיעור מוצש"ק משפטים התשע"ח התחלתי להביא ארבע ראיות לעניין הזה. וחושבני שיש יותר, רק שלא הספקתי להגיד את הכל בשיעור, אולי בעתיד בעז"ה כאשר נדון על הנושא, נשלים בל"נ. כיון שכעת לא נכנסתי לעיקר הנושא ועל הראיות וכו', כיון שעכשיו אני בא להגיד ההיפך, שלא הראיות הן העיקר.

בכל אופן, אחת הראיות החזקות, זהו הסיפור שהביא בעל חמדת ימים, המדובר על ספרדים, לגבי תוקע מומחה שנשתמד, וכאשר הוא נהיה אח"כ אחד מהמגננים של מלך אחד, הוא אמר להם, תשמעו, יש לכם כאן בלי נגינה, כינור נבל ועוגב, ואני יש לי משהו שאתם לא מכירים, זהו השופר. הוא עשה להם תקיעה, ושברים, אבל תרועה הוא לא הצליח. וימס ליבו ויהי למים. זהו סיפור ידוע, הבאתי אותו גם בנפלאות מתורתך פרשת פינחס.

הוא התפלא, למה אינו יכול לעשות את התרועה, והלך לשאול את הרב אברהם יחיני, שהיה אחד מן הגדולים בדורות ההם. ענה לו, בודאי, תרועה זה רק בעם ישראל, יום תרועה

שישנו דבר כזה. אמנם זה דורש מאמץ, אבל אם אתה מסוגל לעשות שלושים תקיעות, ויותר, ורק את התרועה אינך יכול, חושבני שהודיעו לו מן השמים שהוא יצא מכלל ישראל. אתה כבר לא מ'העם יודעי תרועה'.

הוא קיבל בכך הודעה מן השמים. גם אנחנו. והם בעצמם מעידים על כך. אם הם לא היו כותבים זאת, לא הייתי מסתמך על שמועות. הוא יצא מכלל ישראל, כבר אינו מ'העם יודעי תרועה'.

שאלה מהקהל: אבל הרי כתב מרן שליט"א בס' נזר הקודש (על שמות קודש וחול לרמב"ם) שאינם נחשבים מינים?

תשובת מרן שליט"א: נכון שכך כתבתי בס"ד שם דף ו' לגבי ספרי תורה שלהם, אך מ"מ סיימתי שראוי להתרחק. ועוד, שבחרם פסלו אותם הרבנים לגמרי, שדינם כגויים לכל דבריהם, שחיטתם נבילה, יינם יין נסך וכו'. יש גם הבדל בין המייסד, לבין תלמידיו הנמשכים אחריו, כמבואר ברמב"ם פ"ב מהל' ממרים לגבי הקראים, שהם כתינוקות שנשבו, כיון שנולדו ונתחנכו בדעה מקולקלת של מינות וכו'. בפרט אחרי שהחציף לענות להם, שהם דייני דַּחְצָצָתָא, ולהפוך החרם כנגדם וכו', כמ"ש בס"ד במקום נוסף [עיין שיעור מוצש"ק כי תצא התשע"ב]. לא נכנע ולא נתרכך. לכן הודיעוהו כך ברמז מן השמים. ואכמ"ל.

צריכים לדעת, אנחנו מדברים בזמן האחרון [בשיעורים בשבועיים] על אנשים בעלי דעות זרות, עוד מעט נראה לגבי הקונסרבטיבים, כי לצערינו אלו אנשים שלמדו תורה, אבל פרשו להשקפות זרות, ודיברנו על הצדוקים ועל הביתוסים, כפי שהרמב"ם אומר שהם בעצם פרשו מן התורה, וממילא הם לא כפופים לשום דבר, כיון שאין להם מסורת. א"כ הוא לא מחוייב למסורת.

רבני העיר צנעא, כפי שאמרנו בעבר, כגון מהר"י יצחק הלוי, פסל תוקע כזה. כאשר היה

מישהו שעשה ביד, הוא העביר אותו, כפי שהבאתי בעיני יצחק שם. הדבר היה מקובל, בכל מחוז צנעא. אבל אותו קאפח, הוא לא איכפת לו מסורת. בנ"ד הוא מיקל, אבל לגבי כל השופרות של תימן, השופרות של דישון שנהגו, הוא פסל אותם. אין לו מחויבות למה שבדורות הקודמים אמרו, הוא יש לו תורה מעצמו.

זהו כפי שאמרנו, כמו הצדוקים והביתוסים, כל הכתות אשר פורשות, הם מחליטים לעצמם במה להקל ובמה להחמיר, לפי ראות עיניהם ולפי הבנתם. המסורת לא מחייבת אותם. הוא בכלל טען, שהשופר הזה שנהגו בתימן, פסול לפי כל השיטות, כיון שזה שופר ממין פרה והוא פסול. כבר דיברנו על כך בעבר ונצבים התשע"ב. ממילא מובן, כי אין בדבריהם ממש, ואין מה להתחשב במה שהם אומרים.

לגבי מה שכתוב בזית רענן בשם הרב בסיס, שאין ראייה ממהר"י יצחק הלוי שלא יוצאים יד"ח, אינני יודע, הוא כותב בשמו שהוא שמע, אני לא יודע מה מקור השמועה, האם הוא שמע זאת בע"פ או שאנשים ראו מה שכתבתי בשלחן ערוך המקוצר בשמו, ואמרו לו. אבל למעשה, המקור לכך שמעתי מפי הרב שמעון צאלח, שהיה דור שביעי למהר"י זיע"א. הוא אמר לי, שהמעשה היה כך, שנתגלה על תוקע אחד שהוא מריע – עושה את התרועה ביד, הביאו אותו בפני מהר"י יצחק הלוי והוא אמר לו לתקוע, ולאחר שראה שהוא עושה ביד, אמר לו שיותר לא יתקע. הוא פסל אותו, זה לא עניין של לכתחילה או איזה הידור, הוא לא נתן לו יותר לתקוע.

צריכים לדעת, הרב עזריה בסיס היה ממחוז רדאע, זה על יד מחוז ביצא, א"כ בעצם כנראה שכך היה נפוץ שם בסביבה, אבל חושבני – אף אחד לא יכול להכחיש את האמת, כי המסורת של מחוז ביצא היא מאד חלשה. הראיה לכך, כי בפסקים שלהם הם הולכים לפי דעת הרמ"א. יותר נכון, ספר הלבוש (תלמיד הרמ"א),

לגבי מה שהוא מביא שם בשם חכם אחד, שקיבל מאבא שלו שקיבל מחכמי תימן, הדבר היה מוזר לי, מי אלו 'חכמי תימן'? למה לא כתבו את השמות שלהם? עד שהבנתי, כי כנראה 'חכמי תימן' היינו רבני הדרדעים. מוסתר כאן משהו.

והראיה לכך, כי בספר של אביו אמרי יוסף, לא התבייש להדפיס זאת שחור ע"ג לבן ובספר ענף עץ אבות דף תקכ"ח בזה"ל, חז"ל האריכו הרבה בדרשותיהם בשבח המתפלל עם הציבור, ולזה הורה מוריני הישיש שתפילה עם הציבור עדיף מסמיכות גאולה לתפילה, וכך היה עושה.

אתם יודעים מי זה 'מוריני הישיש'? בעוה"ר, זה יחיא קאפח. כך תלמידיו קראו לו, כיון שהם היו צעירים והוא היה מופלג מהם. הרי הדור הישן לא שמע לו, רק הדור הצעיר לצערינו נתפתו אחריו. כל אדם שהיתה לו קצת רגישות לעניין, לא היה מזכיר את זה. הרב חיים כסאר, שהיה תלמיד שלו, נזהר לא לקלוט ממנו דעות זרות. הוא נהג עפ"ד ר' מאיר, רמון מצא, תוכו אכל, וקליפתו זרק. ישנן אפילו תשובות שבהן הוא הזכיר אותו בתואר 'רבינו', אבל כאשר הדפיס זאת הוא אמר להשמיט את זה. וכשמישהו הדפיס בלי רשותו, (כמדומני תשובה בעניין חציצה בטבילה), הקפיד על כך. אבל כאן, לא השמיטו.

אין שום הסתייגות. הדבר מורה על הזדהות עם הדברים. וע"ע בשיעור מוצש"ק צו התשע"ג בשכ"ד דף 15.

גם שם בדף קי"ב כתוב כך, בא 'החכם השלם' מהר"י קאפח יצ"ו והעלה כמה חידושים מספרי האחרונים והביאם אל תוך ההלכות של מקור חיים וכו'. וכן עוד בדף תר"מ, הראה אותי החבר הנכבד והיקר הרב יוסף בן כה"ר דוד קאפח יצ"ו שכבר הוא מתעסק במלאכה זו וכו'.

א"כ מובן, עכ"פ יתכן, כי אלו 'חכמי תימן', אלא שהם רצו להסתיר זאת, כי אלו רבני

נתפשט שם. שמעתי זאת מהרבה תלמידי חכמים משם. איפה המסורת? הם שכחו את המסורת. איך ללכת לפי הרמ"א? רק כאן בארץ ישראל, הם השתנו, ועשו משהו באמצע, 'קיבלנו הוראות מרן'. אבל בתימן, הם הלכו לפי ספר הלבוש, זהו הספר שהיה נפוץ אצלם להלכה ולמעשה. זה לא שלא הכירו את ספר הלבוש ביתר ערי תימן, גם אבא מארי זצ"ל סיפר לי שהוא למד את ספר הלבוש בהיותו בתימן, אבל זה לא ספר ההוראה שלנו. יש שם טעמים והלכות, הלבוש מסביר כל דבר מה השורש שלו, לכן אהבו רבים את הספר הזה. אבל לקבוע הוראות על פיו, זה רק במחוז ביצא. א"כ רואים שהמסורת שלהם חלשה, הם לא הלכו בעיקבות מסורת אבותינו ורבנותינו מדור דור.

לדוגמא, דיברנו קודם על טעם השלשלת, התרועה זה בדיוק כמו השלשלת, דהיינו קול רועד. מביאים בהקדמת תאג כתר ישראל, בשם הרע"ז בסיס, לגבי שלשלת, נעימתה בסלסול ממושך כעין זרקא, אבל עוד סלסול.

שמעתי הרבה כאלה האומרים ששלשלת זה שתי זירקות. אבל הדבר אינו נכון, כי השלשלת זה קול רועד. כגון במלה 'זיתמהמה', [מרן שליט"א מדגים זאת]. מי שעושה אחרת, הוא אינו יודע, כי השלשלת זה כמו הצורה שלה, דהיינו קול רועד. ישנם כאלה הקוראים לשלשלת בשם מרעים, או מרעיש, כמה רבוותא קדמונים מזכירים כך את שמה. א"כ רואים, שהמסורת שלהם אינה מדויקת.

לפני כמה שנים שהרחבנו בס"ד בשיעורים על ענייני טעמי המקרא, הערנו על דברים נוספים שהובאו בכתר ישראל שם [עיין שיעור מוצש"ק ויחי התשע"ח].

וכפי שאמרנו כבר בזמנו, יכול להיות כי לפי רב הא"י גאון יוצאים בכך ידי חובת התקיעות, לשיטתם שהכל אמת, הן תש"ת והן תר"ת והן תשר"ת. אבל לא יצאו ידי חובת 'התרועה'.

הדרדעים אשר כך אמרו, שיוצאים יד"ח גם בלשון. אף כי לגבי נענוע היד, הוא אומר שאינו יודע. בכל אופן, כנראה שזאת היתה הכוונה.

אה"נ לגבי הלשון, זה מוסכם ומקובל עלינו שתרועה כזאת ג"כ כשרה, אף כי בדרגא שנייה. אבל אולי רצה לרמוז גם על היד, אלא שלא נודע לו בבירור שהדרדעים אכן הכשירו, מה שנודע לו מר"י שְׁבַח-שְׁבַח – הנז' לעיל. שמועה עמומה.

אבל אולי זה חשד שוא. כי ראיתי במאמר שכתב ידידנו הרב אלישע חן נר"ו, ומסרו לידי (כנראה עדיין לא נדפס) כי שמע מרפב"י קורח דכל שהנענוע נעשה אך ורק ע"י היד, ואינו כתוספת בלבד לעיקר התרועה מהגרון או מהלשון, אין יוצאים ידי חובה ע"כ.

אגב, לענ"ד אין להשתמש ביד כלל, גם לא לתוספת, וכן המנהג פשוט.

מעתה אולי זהו מה שמסתתר בהוראת רבני הדרדעים. ההבדל הדק והקטן הזה. דוק והבן. אבל הקטן הזה, גדול יהיה. פרצה זו, תגרום לטעות בהמשך הזמן. ולכן אין לצרף היד כלל, גם לא כשהתוקע זקן מופלג, וכדומה. כנראה כאן ה"עוקץ" של העניין. אולי כל נושא זה התחיל מאלה שצירפו נענוע היד, ולבסוף סמכו על נענוע היד בלבד.

במלים אחרות, צריכים לדעת כדלקמן. בעוה"ר, כת הדרדעים התחילה בהשפעת ההשכלה של אירופה, כי כידוע באו משם לתימן, ועמהם ארס. כגון הספרים של אותו גרץ, אשר דיברנו עליו בעבר וכו'.

הרוצה הוכחה לכך, שמתי לב לזאת בזמן האחרון, ראיתי 'ספר תהלים' שכתוב בשער שלו, עם תרגום פירוש רבינו סעדיה בן יוסף פיומי, וחלק הדקדוק למהרי"ץ, תרגם לעברית מאת יוסף בן דוד קאפח.

מי המסייע בהוצאה לאור?

הוצאת קרן אפשטיין שע"י האקדמיה האמריקנית למדעי היהדות. בסיוע מוסד לזכרון הפרופסור ר' קאהוט. ובסיוע מפעל הפרסים על שם הגר"ל גינצבורג'.

מי שיש לו עיניים, רואה שיש כאן ממש שיתוף פעולה, דרדעים, רפורמים, וקונסרבטיבים. כולם על שער של ספר אחד. וזאת רק דוגמא.

יש ביניהם שיתוף פעולה. 'קאהוט' זהו המחבר של הערוך השלם, שהיה מרבני הרפורמים בהונגריה, כאשר יווכח מי שיראה בספר היובל של סמינר תל אביב, ועוד. לוי גינצבורג, היה מחשובי רבני הקונסרבטיבים. בעוה"ר, הוא למד בבחרותו בישיבת טלז, אבל שנה ופירש והלך לכיוונים אחרים. לצערי, הזכרתי אותו באחד מהשיעורים האחרונים, ומישהו העיר לי על כך. לכן נתעוררתי לזה. הוא טען לי, כי לוי גינצבורג הוא קונסרבטיבי, ומדוע הזכרתי שמו. אמרתי לו, כי אכן הוא היה חשוד בעיני, אבל לא הייתי בטוח. ברם תגיד לי, איך זה שבספר 'חיבור התשובה להמאירי' שהוציא לאור מכת"י הרב אברהם סופר, הביא אותו בתואר 'הארי שבחבורה', 'הגאון הגדול'. כך בשער של הספר. ספר חיבור התשובה להמאירי, הוא מפורסם בעולם התורה, יש בסוף הספר הנז' הערות שלו. אינני יודע.

הרב אברהם סופר, מקובל כיהודי ת"ח וצדיק. הוא הדפיס בצירוף, הרבה מספרי המאירי על הש"ס, ועוד כמה ראשונים. אבל אינני יודע. צריך עיון. כפי שאתם יודעים, לַחֲתֵם סופר ישנם כמה צאצאים בשם 'סופר', בנו הוא בעל 'פְּתֵן סופר', ואח"כ יש 'מכתב סופר'. וכדומה. הרבה 'סופר'. זכורני כי פעם בלמדי בישיבה, שמעתי מילתא דבדיחותא, אומרים כי יש כל מיני 'סופר', אבל יש גם אחד שהוא 'טעות סופר'...

אינני יודע האם התכוונו עליו, או על מישהו אחר. יכול להיות שזהו מישהו אחר שהיה יותר גרוע. או שבתמימות ובתוסלב עשה זאת, כיון

התפתח על בסיס דעותיו של זכריה פרנקל, שעמד בראש "בית המדרש לרבנים" בברסלאו משנת התרל"ה. פרנקל התנגד ליהדות כפי שעברה במסורת מימי קדם, אך מאידך לא היה מוכן לקבל את דרכם של הרפורמים שזנחו לחלוטין את רוב מצוות התורה, וניסה ל"התאים" את ההלכה לצרכים המודרניים. לפני כ-100 שנה עבר מרכז התנועה הקונסרבטיבית מאירופה לארצות הברית. לפני יותר מ-20 שנה החלו הקונסרבטיבים להיחלש, לאחר שיהודים רבים הבינו כי דרכם סותרת את דרך ההלכה המקורה מדור לדור. הקונסרבטיבים תומכים בעקביות בציונות, וכמה קהילות קונסרבטיביות פועלות גם בארץ ישראל.

היהדות האורתודוקסית, רואה בזרם הקונסרבטיבי סכנה רבה, משום שחלק מהמשתייכים לו, נוהגים כלפי חוץ, בחיי היום יום, כאורתודוקסים לכל דבר. הם נראים כביכול 'חרדים', אבל הם מקולקלים.

זאת סכנה גדולה, כפי שאמרנו. לכן אין מהם ראייה, כיון שהמשקל שלהם והדעות שלהם, מחוץ למחנה מושבם. ה' יחזירם בתשובה שלימה, אבי"ר.

תשובה לשאלה בעניין עשיית שברים ותרועה בשתי נשימות כדעת מהרי"ץ זיע"א, ונסתייע גם מדברי הזוהר הקדוש, כי לכאורה אין משם ראייה, וממילא עדיף לעשותם בנשימה אחת.

שאלה שניה שנשאלתי בזה"ל, (באמצעות ידידנו הרב אסף חגבי נר"ו), לכבוד מו"ר פוסק עדת תימן שליט"א.

אנו בני ק"ק תימן בעיר פ"ת יע"א עסקנו לאחרונה בהלכות שופר, וזכינו לראות מה שכתב גאון עוזנו מהרי"ץ זצוק"ל בסידורו עץ חיים לגבי המנהג שאת תקיעות שברים תרועה יש לעשותם בשתי נשימות.

כך מובא גם בספרו שו"ת פעולת צדיק נח"ג סימן קנ"ח. זה אותו הדבר.

שהוא לא ידע. כי בסך הכל, הוא [גינצבורג] נראה תלמיד חכם.

אותו חכם שהעיר לי על כך, זהו הרב אורן טביב נר"ו מקרית ארבע, אמר לי, תעניין בשו"ת שלו מענה לוי. אבל מאיפה אשיג את הספר הזה אם הוא לא בתחומנו, אולם מן השמים נתגלגל וראיתי [נדפס בשנת התשנ"ו] שכתוב על כך בהקדמה, דף א'. שהוא רב פרופסור, היה פוסק חשוב בתנועה הקונסרבטיבית בארצות הברית, עשר שנים הוא היה 'הפוסק שלה, בה"א הידיעה, מרצה בבית המדרש לרבנים באמריקה. מוזכר שם גם מיכאל היגר, זהו שהוציא לאור את המסכתות הקטנות, מסכת סופרים, ספר תורה וכו' עם שינויי נוסחאות ומקורות. לצערינו, הם ישבו ועסקו בתורה, אבל בדרך משלהם. עוד מעט נראה מה זה בדיוק קונסרבטיבים, בכדי שתראו ותבינו איך בעוה"ר לפעמים נפגשים בתוך המחנה שלנו עם אנשים בעלי דעות זרות, שומרי תורה ומצוות מצד אחד, אבל ישנן מצוות שאצלם הן נשתנו או נמחקו. מאיפה המקור לכך. מהם.

תשמעו מה ראיתי עוד שם, על לוי גינצבורג. בדף ו' למשל הוא מתיר שימוש ברדיו שהודלק לפני כניסת שבת. ושמותר לשנות מנגינות בבית הכנסת, למרות שמהרי"ל והרמ"א אמרו שאסור, הוא התעלם מכך. נשים יכולות לשבת בועד של בית הכנסת. וכדומה.

לגבי מה זה קונסרבטיבים, אביא מה שראיתי בספר 'לבית ישראל' [הלפרין, כרך י"ח עמ' 124], זרם ביהדות, שהוציא את עצמו ממסגרת שמירת מצוות התורה כפי שנפסק בשלחן ערוך. הספר שלחן ערוך, אינו מחייב אותם. ואינו מקבל על עצמו עיקרון "תורה מן השמים" ואת חובת הציות לחכמי הדורות רח"ל. הם יכולים להחליט מה שהם רוצים. נחשב לשמרן ביחס לזרם הרפורמי. הם באמצע, לא התקלקלו לגמרי.

ודייק לה מדברי רבינו הרמב"ם, וכמ"ש הרמ"א סי' תק"ץ וכו' אמנם מה שכתב וז"ל, ונ"ל פשוט שכן ראוי לעשותם בשתי נשימות, לפי דעת הזוהר הקדוש פרשת אמור, דסובר דלא מפני הספק אנו עושים שתייהם, אלא דתרווייהו צריכי מן הדין עכ"ד. ולא זכינו להבין, דהא הזוהר הק' לא קמירי בצורת התקיעה כלל, אלא ששני סוגי התקיעות נצרכים אליבא דאמת, וכמו שכתבו המקובלים לגבי תפילין של רש"י ור"ת ששניהם נצרכים ע"פ דרך האמת. אך מה ראייה איכא לצורת התקיעה. דלעולם אימא לך, ששברים תרועה עבדי' בנשימה אחת וכדעת הרא"ש, ושניהם נצרכים בחדא תקיעה גנוחי וילולי. וצ"ע דברי קדשו של מהרי"ץ.

ואם כי ברור שאין אנו משנים מנהגים שנוסדו ע"פ הקדמונים בחינם, אך יל"ע בנ"ד שאנו מרויחים את שתי השיטות, וכמו שהכריע מרן השו"ע כתרומת הדשן. וי"ל דאין בזה שינוי מן המנהג, שהרי אנו תוקעים גם בנשימה אחת, וגם בשתי נשימות. ואף המשנ"ב, על אף שהרמ"א פסק בסכינא חריפא שאין לשנות, בכל אופן קיבל הכרעת מרן השו"ע, שלכאור' היא עדיפא שבזה יוצאים ידי כל השיטות.

נציין שאנו בני החבורה, נהנים מאוד מתורתנו של מו"ר שליט"א, מהשיעורים הבהירים והספרים הנפלאים בכל מקצועות התורה. יה"ר שיזכה עוד מו"ר להגדיל תורה שבכתב ותורה שבע"פ מתוך בריאות ונחת אמן, כן יהי רצון.

בברכת התורה.

גם על הנושא הזה דיברתי בעבר, לכן לא אאריך על כך כעת, רק בקצרה כי פטור בלא כלום אי אפשר.

ניתן לראות זאת בשיעורים, חלקם נדפסו וחלקם אפשר לשמוע ב"ה. ישנן שתי הבנות בדברי הזוהר הק'. אכן יש כאלה שהבינו כי גם לפי הזוה"ק צריך לעשות שברים-תרועה

בנשימה אחת, אבל מהרי"ץ אומר שצריך שתי נשימות, לפי הזוה"ק. הם כנראה הבינו, שעפ"י הזוה"ק לא צריך לעשות תשר"ת תש"ת תר"ת, כפי שאנחנו עושים תשר"ת ג"פ תש"ת ג"פ תר"ת ג"פ, אלא רק תשר"ת. ואם כן, כיון שבתורה יש רק תרועה, אז חייב להיות שהשברים-תרועה יהיו בנשימה אחת. בכל אופן ישנו צד גדול שזה יהיה דבר אחד. ממילא כיון שזה מקביל לתרועה של-תורה, אזי ישנו צד גדול שחייב להיות שזה יהיה בנשימה אחת. אבל, כנראה זה לא נכון. כי הם הבינו כך, לפי מ"ש בזוה"ק פרשת פינחס, אבל בזוה"ק פרשת אמור כתוב במפורש, תשר"ת תש"ת תר"ת, ופירשו שם הסודות שישנן לזה. עפ"י הזוה"ק, מה שעושים ג"פ תשר"ת תש"ת תר"ת, זה לא בגלל הספק, אלא שישנן סיבות עפ"י הסוד לעשות זאת. לכן עפ"י הדבר אינו מחייב. דהיינו, אילו היה זה רק תשר"ת, אכן יש מקום גדול להגיד שזה יהיה בנשימה אחת. אבל לא כאשר עושים גם שאר הסדרים. וכ"ה גם בספר תיקוני הזוה"ק.

ברצוני להביא ראיה נוספת לכך, חוץ ממה שכתבנו שם, ממה שכתב הרמ"ז – זהו מהר"ר משה זכותא – בפירושו על הזוה"ק פרשת פינחס [דף רל"א ע"ב]. הרי עפ"י הזוה"ק, שברים-תרועה זה דינא קשיא ודינא רפיא. התרועה שלנו, דהיינו ה'ילולי יליל', זה דינא תקיפא. והשברים, שזה 'גנוחי גנח', זהו דינא רפיא. לכאורה זה בהיפך, וכי השברים זה דינא רפיא? הרי שברים זה דבר כבד? וכן התרועה, וכי היא דינא תקיפא?

אומר הרמ"ז כך, אל תחשוב שזה סותר למאי דקיימא לן שהתרועה היא ברחל, דינא רפיא. אלא הכוונה לומר שנסירת רחל, צריכה כח גדול יותר משל לאה. וזהו שאמר דינא תקיפא, ולא אמר דינא קשיא. והעניין, שנסירת לאה נעשית יותר בנקל, כמו שירמזו עניין השברים שהם גנוחי גנח. שברים זה יותר קל. 'לאה' זה ה'ילולי', לפי השם זה מתאים, לשון נופל על

שתי הראיות האחרונות שבגמ', כפי שאמרנו נראה כי בעל מדרש הגדול אפי' אינו גורס זאת. דהיינו, הגמ' רוצה לומר כי ישנו צד כזה, אפשר לדון ולהתווכח, אבל הדבר אינו מוכרח. למשל, לגבי הדחייה שישנה עין גדולה ועין קטנה, מביאים ראיה מגדול שהרג את הקטן. אולם אפשר לחלק, כי רוצה זה יותר חמור, ולכן לא משנה גדול או קטן, אבל זה לא ראיה לנדון דידן.

ואותו הדבר לגבי מה שרשב"י הביא ראיה, מ'היה סומא וסימא', שהרי הוא בעצמו סומא אז אין מה לסמאות אותו, וע"ז הגמ' אומרת 'היכא דאפשר אפשר', כמו טריפה שהרג את הנפש. אומר על כך רש"י שם, שזה עדות שאי אתה יכול להזימה. הרי אי אפשר להרוג אותו, כי בלאו הכי הוא הרוג. 'טריפה שהרג את השלם, מאי עבדינן ליה? אומר על כך הגרעק"א [בגליון הש"ס שם], קשיא לי, כיון דהוא עדות שאי אתה יכול להזימה, לא מקרי עדות. הרי אנחנו לא מאמינים, אי אפשר להוכיח זאת, כיון שאי אפשר להרוג את העדים האלה, כיון שהם מעידים נגד טריפה שהוא בלאו הכי הרוג, א"כ זאת אינה עדות. הגרעק"א נשאר ב'צריך עיון' על הגמ', אבל מובן עכ"פ שישנו צד אחר. עוד מעט נראה בעז"ה, כי כבר מהריק"ש כתב זאת לפניו. וכהנה וכהנה.

למשל, הנימוקי יוסף. הרי בהמשך הגמ' כתוב שישנם שני דברים, יש גם את ה'צער', וכן את ה'רפואה'. האנשים אינם משתווים בצער. דהיינו, החובל והנחבל. ישנו אחד שמצערם אותו יותר, וישנו אחד שאצלו זה פחות. או אחד שהרפואה שלו נמשכת יותר, ואחד שהרפואה שלו נמשכת פחות. ובדחיות של הגמ' שם, כתוב דנפק"מ שישלם מאי דביני ביני. דהיינו את ההפרש. אומר על כך הנמוקי יוסף, כי לומדים מהגמרא הזאת, שאם שני אנשים האחד היכה את השני, שניהם פצעו האחד את השני, צריכים לראות ולאמוד את ההבדל בין זה לזה, והוא ישלם לו את מה שהצער שלו יותר גדול.

לשון. התרועה, נעשית בקושי. קל יותר לעשות שברים. [גם התרועה שלהם, טו טו וכו', קשה קצת יותר משברים, אלא ששלנו קשה הרבה יותר].

ישנו פירוש על ספר הזה"ק בשם עטרת צבי, להרב צבי אייכנשטיין – האדמו"ר מזידיטשוב, והוא כותב [בדף תצ"ג] בזה"ל, 'דברי הרמ"ז לא נוחים לנו'. הוא לא ידע, כי אצל הרמ"ז שהיה באיטליה עשו אז את התרועה עדין, בקול רועד כפי שאנחנו עושים. אצל הרמ"ז הדבר היה ברור, הוא אפי' לא היה צריך להסביר זאת, כי התרועה זה הדבר הכי קשה, לכן הוא אומר שהשברים זה קל, יחסית לתרועה. לכן הוא לא הבין את דברי הרמ"ז. [הרחבתי על כך בס"ד בנפלאות מתורתך בהשלמות להפטרות בהעלותך, על פסוק והשטן עומד על ימינו לשטנו].

בכל אופן, רחל ולאה, זה בתשר"ת. ממילא אין קשר בין הדברים. זה לבד בפני עצמו, וזה בפני עצמו. חוץ מתש"ת, וחוץ מתר"ת. לכן מהרי"ץ זיע"א הבין, שזה נעשה בשתי נשימות.

המשך בעניין הדחיות המובאות בגמ' ב"ק על הראיות בעניין עין תחת עין ממון, ושמונה ראשונים שמהם אפשר להוכיח כי הדחיות אינן למסקנא.

אמרנו בשיעור [הקודם], לגבי עשרת הראיות [המובאות בגמ' ב"ק דף פ"ד ע"א] בעניין עין תחת עין, כי נראה שאת חלקם הגמרא דוחה. כגון, 'זמאי קושיא? דלמא נהורא שקיל מיניה, נהורא אמר רחמנא לשקול מיניה וכו'. ישנם כמה וכמה דברים, שהגמ' שם לכאורה דוחה. אבל נראה לי, כי זה לא ממש דחייה גמורה, אלא כוונת הגמ' רק לומר שישנו צד להגיד הפוך. לא שהגמ' דחתה זאת לגמרי. גם לא מסתבר שיבואו אמוראים וידחו דברי תנאים. למעשה גם לא כתוב את שמות הדוחים, הגמ' דוחה זאת מבלי להגיד אפילו מי זה שדוחה. נראה לי שזה רבנן סבוראי, זאת השפה של רבנן סבוראי בגמרא, כידוע שהרמב"ם ועוד כמה ראשונים מציינים מעט דברים שהסבוראים הוסיפו על הכתוב בגמרא. הם אלו שהוסיפו גם זאת. ולגבי

הוא כותב כך, מסקינן בגמרא מפצע תחת פצע, ליתן צער במקום נזק, ואי סלקא דעתך ממש, כי היכי דלהאיי אית ליה צערא להאיי נמי אית ליה צערא, אלא ודאי דמים הוא דיהיב. ותלמודא דחי, דמהא לא איריא, דמשום דאיכא איניש דנפיש צעריה טפי, צריך למיתב ליה צער דביני ביני.

שמעינן מהא, דשנים שהכו זה את זה אפילו בענין אחד – פחות או יותר הם פצעו האחד את השני אותו הדבר – מי שנראית מכתו וצערו יותר, צריך חבירו לשלם לו אותו דביני ביני.

משמע כי מסברא הוא לא היה אומר כך, אלא שיש לו ראיה מן הגמרא. אבל מסברא, אם שניהם פצעו האחד את השני, כאשר שניהם פצועים, אזי שיתדרו, יצא זה בזה. אבל להגיד שישנו הבדל, שלזה יש צער יותר ולזה פחות, בלי הגמ' נראה שהוא לא היה אומר את הדין הזה. משמע שהיינו אומרים, לא, איננו עושים חשבונות לדייק עד כדי כך.

יש גם את העניין השני בגמרא, כי יש מי שמתרפא יותר ויש שמתרפא פחות. הגמ' אומרת 'איכא דסליק ביה ה'א', דהיינו שהוא מתרפא יותר מהר. הנמוקי יוסף לא כותב זאת, אבל נראה כי לפי דבריו זה אותו הדין.

אבל לפי מה שאנחנו אומרים, שבעצם הדחייה של הגמ' זה אינו מוכרח, ובפרט לפי מדרה"ג שאינו גורס זאת, אז יוצא כי נפק"מ רבה מכך לדינא, כיון שאין צד כזה. אם כל המקור הוא מהגמ', אז ראשית יכול להיות שזה לא גמרא, אמנם רבנן סבוראי זה ג"כ מוסמך אבל אם בכלל לא גורסים זאת, אז כבר אין מקור לדין הזה. [וע"ע לקמן ד"ה יוצא, בשם שיטת מהריק"ש].

בכל אופן, מצאתי לכל הפחות שמונה ראשונים, שאפשר להוכיח מדברים שהדחיות של הגמ' אינן למסקנא.

ואלו הם. רבינו חננאל – הביאו רבינו בחיי, רש"י במסכת כתובות, הרמב"ם, רבי אברהם

אבן עזרא, הרמב"ן, הטור, מהרש"ל, ורבי עובדיה ספורנו.

את הטור כבר הבאנו בשיעור הקודש, שהוא אומר לגבי 'עין בעין', ואמרנו שבעל עטרת אד"ר מקשה עליו, כי הגמרא דחתה זאת ואמרה 'אי מצי מקבל, עבדינן – אי לא מצי מקבל, לא עבדינן'. האדר"ת תמה על הטור, איך אתה מביא את ראיית הגמ', בזמן שהגמ' דחתה זאת? אבל אמרנו בזמנו, כי מכאן ראיה שהטור סובר שהדחייה היא לא ממש דחייה.

הרמב"ן כותב [שמות כ"א, כ"ד] כך, "עין תחת עין" – הידוע בקבלת רבותינו שהוא ממון [מכילתא כאן ב"ק דף פ"ד], ויבוא כלשון הזה בתשלומין, ומכה נפש בהמה ישלמנה נפש תחת נפש [ויקרא כ"ד, י"ח]. ואמר ר' אברהם [אבן עזרא], כי כוונת הכתוב לומר שהוא חייב בכך אם לא יתן כפרו, והכתוב אוסר עלינו שלא נקח כופר לנפש רוצח אשר הוא רשע למות [במדבר ל"ה, ל"א], אבל נקח כופר במי שהוא רשע לכרות אבר מאיבריו. ולכן לא נכרות אותו לעולם, אבל ישלם כדי דמיו. ואם אין לו, יהיה דמיו עליו חוב עד שתשיג ידו ונגאל.

והראיה לדברי חכמים, מה שאמר למעלה [פסוק י"ט] רק שבתו יתן ורפא ירפא, ואם נעשה באיש אשר יכה את רעהו כאשר עשה בו, מה ישלם אחרי כן, והוא גם הוא צריך שבת ורפוי. אם תגיד לי כי 'עין תחת עין' זה ממש, א"כ אם תוציא לו את העין גם הוא יצטרך שבת וריפוי, אז למה שהוא ישלם לו? בשלמא אם זה ממון, אזי נאמר שצריך לעשות את החשבון שבין זה לזה. דבר זה כתוב בגמרא, אבל הגמרא דוחה זאת, כי אולי נפק"מ האם זה יתרפא מהר וההוא יתרפא יותר זמן, כי אצלו הריפוי יותר ממושך, וממילא הוא יצטרך לשלם על הרפואה שלו יותר.

אבל הרמב"ן הביא זאת וכותב בזה"ל, ואין טענה מפני המתרפא מהרה, כי אין זה פשוטו של מקרא. אבל הכתוב ידבר בכל אדם. וגם

דאי אמרת ממש, דלמא בהדי דסמינן לעיניה מיית, והוה ליה עין ונפש תחת עין.

כתב על כך בספר כרם יעקב [סימן ט"ו], קשה לי, דהא בבבא קמא דחי לה תלמודא להא דתנא דבי חזקיה, דמהתם ליכא למילף דעין תחת עין לאו ממש הוא. ומסיק כדרב אשי דאתיא תחת תחת דאדם ע"ש.

הערה בדרך אגב, זה נראה לי לא מדויק, לומר שכך היא המסקנא. הגמ' מביאה כמה דעות. זה לא שכך המסקנא, אלא כתוב כמה דעות, ובסוף כתוב את רב אשי האחרון, אבל לא שהגמ' הסיקה כדברי רב אשי. מובא הראיות של תנאים ואמוראים, כפי סדר הדורות. ורב אשי הוא האחרון לפי סדר הזמנים. לא כתוב "אלא" אמר רב אשי, וכדומה.

בכל אופן שאלתו היא, כיצד רש"י מביא את הראיה הזאת, בזמן שהגמרא דחתה אותה?

ולדברינו אתי שפיר.

מהרש"ל [ים של שלמה ב"ק שם] גם כותב כזאת. הוא דן בריש פרק החובל על דברי הגמרא, מעתיק אותה ומעיר על הרמב"ם, ולא הבנתי דבריו, דהא כמה ג"ש וכמה תלמודא על זה, ומה צריכין לקבלה איש מפי איש? ואם קשה לו להוציא הפסוק עין תחת עין דרש, ובזה יש מקום ופתחון פה למינים וצדוקים ע"כ כתב שהוא מן הקבלה, וכן דעת ראב"ע, והנה לריק עמלם, דאיך נאמר שעין תחת עין ממש, אם כן כה"ג חבורה תחת חבורה וגו' איש את רעהו באבן או באגרופ רק שבתו יתן ורפא ירפא. ואם היינו ג"כ משלמים בגופו ושבת, דהא לדידיה גם כן יהיה רפוי ושבת.

ואף שבתלמוד דוחה ראייה זו, דילמא זה המכה סליק בשרא מהר, והמוכה הראשון לא יתרפא כ"כ במהרה, אם כן ישלם לו המותר. סוף סוף, פשטא דקרא לא איירי כי האיי גוונא. וגם כן אין הסברא נותנת שהוא ישלם זה המותר, מאחר ששילמו לו בגופו וכו'.

אם נתרפא יותר מהר, כבר לקחנו נקמתו ממנו, כי עשינו לו כאשר עשה בשוה.

בא בעל ההפלאה בספרו פנים יפות [שמות עמ' של"א], ואומר שאיננו מבין זאת, ואני תמיה, דהרי סוגיא מפורשת היא בריש פרק החובל [ב"ק פד.], רב פפא משמיה דרבא אמר, אמר קרא ורפא ירפא, ליתן רפואה במקום נזק, ואי סלקא דעתך ממש, כי היכי דהאיי בעי אסייא האיי נמי בעי אסייא. ודחה שם, מאי קושיא, דלמא איכא דסליק בשדיה הייא, ואיכא דלא סליק בשרא הייא ע"ש.

וכי הרמב"ן חולק על הגמרא? אתה אומר לי כי זאת אינה טענה, כיון שזה לא הפשט. אבל בגמרא כתוב את זה?

ברם לפי דברינו זה מצויין, כי הגמ' לא התכוונה ממש לדחות.

ואולי יותר נכון. יותר טוב לומר שהרמב"ן לא גרס זאת, כפי שמדרש הגדול לא גרס זאת. הרמב"ן כתב זאת מעצמו, כיון שהוא הבין כך.

בספר כור זהב [משפטים סימן כ"א] כתב ע"ד הפנים יפות בזה"ל, אני תמיה על תמיהתו, שהרי הרב רומז לזה, אלא שדחה קושיא זו, שאין זה פשט הכתוב.

ישנו ספר פירוש על הפנים יפות (השלם והמבואר), והוא כותב [שם דף של"א בהערה ע"ד] על זאת כך, נראה שהרמב"ן נתכוון בדבריו אלו רק לסתום פי המתעקש לפרש כפשוטו של מקרא נגד קבלת חז"ל.

נכנסו לכל מיני ידחקים, איך לתרץ את הרמב"ן. אבל לפי מה שאנחנו אומרים, הדבר מסתדר היטב.

רש"י במסכת כתובות [דף ל"ח ע"א] כותב לגבי המובא בגמרא, תנא דבי חזקיה 'עין תחת עין' ולא עין ונפש תחת עין, בזה הלשון, מיניה קיימא לן בהחובל, דעין תחת עין לאו ממש.

יוצא כי כביכול הוא לא מקבל את דחיית הגמרא.

אבל לפי מה שאנחנו אומרים, אכן הגמ' לא התכוונה ממש לדחות. רואים גם מדבריו, שהוא הבין כך.

הרמב"ם בריש הלכות חובל ומזיק [פרק א' הלכה ג'], הביא את הפסוק 'ולא תקחו כופר לנפש רוצח', לרוצח בלבד הוא שאין בו כופר, אבל לחסרון איברים או לחבלות יש בו כופר. הרמב"ם כותב כי הראיה לכך שעין תחת עין זה ממון, מזה שעל נפש רוצח כתוב 'לא תקחו כופר'.

לכאורה זה לא מובן. הרי הגמרא [ב"ק דף פ"ג ע"ב] הביאה את הראיה הזאת, והיא דחתה אותה בזה"ל, אי מהאיי, הוה אמינא, אי בעי עינו ניתיב, ואי בעי דמי עינו ניתיב. קמ"ל מבהמה, מה מכה בהמה לתשלומין, אף מכה אדם לתשלומין. דהיינו, ישנן שתי אפשרויות. מהרוצח לא שייך לקבל כופר, אבל לגבי עין תחת עין, אפשר כך ואפשר כך.

ישנה שם בגמ' [בגליון] גירסא אחרת, 'אי בעית סיב דמי עינא, ואי בעית עויר עינא'. זה לישנא אחרינא ממ"ש בגמרא שלנו. כלומר, זה לא שנותנים לנחבל שיחליט מה הוא רוצה, האם יסמא לו את העין או שישלם, אלא שבית הדין הם שיחליטו ויפסקו. הם יאמרו לו כן, אם תרצה תקח דמי העין וכו'.

אסדיכן, הרמב"ם מביא לכאורה דבר שהגמרא דחתה אותו.

גם האבן עזרא, הביא את הראיה של הגמ'.

רבינו בחיי [בפרשת משפטים] מביא את דברי רבינו חננאל, קבלת רז"ל בזה, דמי עין ולא עין ממש, והראיה מה שהזכיר למעלה רק שבתו יתן ורפא ירפא, ואם נעשה באיש אשר יכה את רעהו כאשר עשה בו, מה ישלם אחרי כן, והוא גם הוא צריך שבת וריפוי.

ואח"כ הוא מוסיף, ועוד כי זה שהוציא עין חברו, אילו עשינו לו כן והוצאנו את עינו, לא כל הטבעים שוים, ואולי השני יומת בהוצאת עינו מפני שטבעו רך מן הראשון. והתורה אמרה, עין תחת עין, ולא עין ונפש תחת עין. וא"כ אין בזה השואת היושר והמשפט לכל טבעי בני אדם, זולתי בדמים וכו'.

הוא מביא שתי ראיות, שהגמרא דחתה אותן. וזהו רבינו חננאל, אשר הבאנו כבר בעבר כי הוא בעצמו בפירושו על הגמ' כתב בלשון 'ודחינן לה', ממילא אי אפשר לומר שהוא לא גרס זאת, ומאידך בפירושו על התורה הוא מביא את הראיות הללו שהגמרא דוחה.

לכאורה זה מפליא. אלא שמע מינה.

רבינו עובדיה ספורנו כותב כך, באה קבלה שישלם ממון, מפני חסרון השערותנו, פן נסכל ונוסיף על המדה לאשמה בה. אולי נטעה, פן נסכל – נעשה טעות, סכלות, ונוסיף על המדה.

שוב הפעם, הרי הגמ' דחתה טענה זו, והשוותה זאת למלקות דאמדינן ליה, ואם ימות ימות וכו'.

[לגבי רבינו עובדיה ספורנו, וכן הוא במרפא לשון פרשת משפטים שם. ושם הביא גם כן משלושים ושתים מדות, כסברא שנדחתה בגמרא. וגם כתב דפשוט הכתוב הוא בדיני שמים, כמו שהזכיר מעכ"ת. הערת ידידנו הרה"ג אח"כ שליט"א].

אלא צריך לומר כפי שאמרנו בס"ד. רואים כי שמונה מגדולי ישראל, לא התייחסו לדחיות האלה, ודעתם כנראה כאשר ביארנו, כי הם הבינו שמלכתחילה הגמ' לא מתכוונת לדחות ממש את הראיות הללו, אלא רק להגיד שישנו צד אחר, אבל לא למימרא כי זאת דחייה גמורה.

ראיתי בס"ד לאחר מכן, כי מהריק"ש הולך במהלך הזה, בספרו שיטת מהריק"ש – זהו רבי יעקב קסטרו, תלמיד הרדב"ז, יש לו חידושים

בהמשך [עמ' תת"ט] הוא כותב לגבי אב"י כך, דילמא מימד אמדינן ליה וכו'. ואב"י סבר דלמלקות יש אומד, אבל לנטילת אבר אין אומד, וכדאמרין סנהדרין [דף ע"ז ע"ב] גבי ברזל, דאפילו מחט קטנה מזרב זריב. הברזל הוא מסוכן. א"כ מה שהגמ' דחתה, שנלך לפי אומדנא, זאת אינה טענה על אב"י.

הוא עונה על דחיית הגמרא, שאב"י לא יחזור בו מכח הטענה הזאת.

לאחר מכן לגבי רב זב"ד, ומפני זה אמר התלמוד ומאי קושיא וכו'. אמנם רב זב"ד, אינו חושש לזה, דפריש צער כמו נזק. וכי היכי דבנזק, הכל הוא באופן אחד, הכי נמי גבי צער, לא יהיה צער ממש וממון דביני ביני.

כמו כן לגבי רב פפא, מאי קושיא וכו', הנה רב פפא סובר דמשום הכי כתיב ורפא ירפא כפול, לומר שצריך לרפאותו מכל וכל, לא שיתן לו מאי דביני ביני לבד. לגבי ה'ביני ביני', רב פפא יגיד, מה פתאום, הרי כתוב בתורה ורפא ירפא, משמע את הכל, אין חלק מן התשלום, א"כ לא על כך המדובר.

יוצא לכאורה כי נפק"מ מכך לדינא, כי רב פפא לא מקבל את החילוק הזה, מה שהנימוקי יוסף שהבאנו מקודם למד 'ביני ביני', נמצא לכאורה זה אינו פשוט. הרי לולא הגמ', לא היה אומר הנמוק"י דין זה, כמו שאמרנו בס"ד.

יתכן אולי לומר שיש – או היה – מחיר קבוע לצער ולרפואה, לא מתייחסים לפרטים.

מי שיראה בפירוש ספורנו על התורה עם הערות וביאורים, או במשך חכמה עם הביאור, במבוא, הוא רוצה להגיד כי מפרשי התורה לא התייחסו לשקלא וטריא המובאת בגמ', אלא הלכו לפי הפשטות. זהו כפי שאומרים מהר"ר אליהו מזרחי, ומהר"ל מפראג [בספרו גור אריה], כי רש"י בתורה לא חייב ללכת לפי ההלכה, כי הוא כותב את מה שמתאים יותר לפשט. הוא לא התכווין לפסוק הלכה מכך.

על הגמרא, והוא כותב למשל [בדף תת"ז] כך, תניא רבי דוסתאי וכו', נאדי מסברא קמא, משום דלא דריש גזרה שוה כי אם מהתיבות לא מהענין.

ובהמשך הוא כותב, וצריך עיון, היאך לא ראה רבי דוסתאי דחיה זו? ונראה שהיה סובר, דבשלמא גבי קטלא, בנפש תלא רחמנא, והנפשות שוות הן. אבל הכא, באבר תלה הדין, ולא במאור העין, והאיברים יתחלפו בקוטן ובגודל. ועוד, דדומיא דשן ורגל ויד קאמר, שאין שם דבר הנמשך מהם כמו מאור העין וכו'.

וכן בהמשך, סברת רבי שמעון בן יוחאי דלא פטרינן טריפה אלא משום דליכא עדים, דגזירת הכתוב היא שכל עדות שאי אתה יכול להזימה אינה עדות, אבל הכא דאיכא עדות היכא יפטר. מה שהגמרא אומרת, הוא כותב למה רשב"י בכל זאת סובר את זה. אם כן, לא דחינו את רשב"י. אמרנו הערה, ורשב"י מסתדר, יש לו תשובה על הדבר הזה. והכי דייק לשון רש"י ז"ל. זהו כפי מה שאמרנו מקודם בשם הגרעק"א.

בהמשך הוא כותב דבר מעניין [בדף תת"ח], צריך עיון, למה נתנה תורה מקום לטעות ולחשוב דעין ממש קאמרה, ולא ביארה בהדיא שמשלם ממון. ויש לומר שרצתה לרמוז דבדיני שמים, חייב נטילת אבר. והכי קאמר קרא, כן יעשה לו, עין בעין ממש ניטול הימנו. אבל בדיני אדם, משלם תחת עין. וכשאין דין למטה, יש דין למעלה.

דהיינו, אם הבי"ד יחייבו ממון, הרי זה מצויין. אבל אם לא עשו זאת מאיזו שהיא סיבה, כגון אם לא היו עדים, מן השמים יעשו לו עין תחת עין ממש. והוי דומיא דמאי דאמרה וגם בעליו יומת [שמות כ"א, כ"ט], דהיינו בדיני שמים, והדר אמרה [שם שם ל'] אם כופר יושת עליו.

אני אומר לכם את הדברים ממש בקיצור, רק בכדי לחזק את העניין. ומי שיראה בפנים, יבין היטב.

במלים אחרות, נכון שבגמ' יש פלפול ושקלא וטריא וכו', כי הגמ' רוצה להביא ראיות ברורות אשר אי אפשר לזוז מהן. חייבים להביא הוכחה, ואם אפשר להתווכח עליה, אזי הגמ' צריכה להביא ראיה אחרת. אבל מפרשי התורה אומרים מה שמתקבל לפי הפשט, אם הדבר מתקבל על הדעת, נכון שאפשר להתעקש וכו'. היום אומרים, זה לא 'סביר'. לא מתקבל על הדעת. אז זה מספיק להם.

כך הוא כותב בפירושו על הספורנו [דף תקנ"ו], וגם ב'פרקי מבוא' על משך חכמה [דף ל"ח ט"ל]. הוא כותב דבר מעניין, [הסגנון שלו מודרני, מה שאין דרכנו, אך מה נעשה?], מישור ומימד הפשט, מאפשר דברים, שחז"ל אינם מאפשרים בבואם לבסס את קבלתם הנאמנה. הוכחה הנאמרת בדרך הסתברות (פשט) אינה מספקת לחז"ל, והם יחפשו כל אמתלא לדחותה עד אשר יגיעו לידי הוכחה מוחלטת שאין אחריה כל פירכא. ונראה כי זו כוונת הרמב"ן וכו' ואין טענה מפני המתרפא מהרה וכו'.

ובהמשך הוא כותב, אולם חז"ל המבקשים הוכחה לא רק סבירה, אלא מוחלטת, לא יסתפקו בכך, ויטענו כי עדיין אפשר לפרש "עין תחת עין" ממש, ועוד יש מקום לתשלומי שבת וריפוי, במקרה ואצל המוכה היה יותר שבת וריפוי מאשר אצל המכה. במקרה כזה, ישלם המכה את ההפרש בתשלום ממון.

היוצא מדברינו שגם חז"ל וגם רבינו מסכימים שפשוטו של מקרא "עין תחת עין" הוא ממש. חז"ל דרשו להוציא את הפסוק מפשוטו במישור ההלכתי ולקבוע שההלכה היא ממון.

למעשה, כמעט כל סברא שהובאה בפרק החובל בהצדקת דברי חז"ל על ממון, ואשר נדחתה על ידי סתמא דגמרא, מובאת אצל אחד מבין גדולי המפרשים, החל בגאונים וכלה באחרוני האחרונים. והלא דבר הוא! כך כתב בקובץ המעיין כ"ז הערה 12 [באוצר החכמה, עמוד מספר 164].

בהערה במקום אחר [פרקי מבוא שם] הוא כותב כך, מה שרשאי הרמב"ן לעשות במישור של פשט, אין חז"ל מוכנים להסתפק בו, באשר ההוכחה שלהם חייבת להיות הוכחה שאין אחריה כל תשובה וכל פירכא. לכן המשיכו חז"ל במסכת בבא קמא פרק החובל גם בדף פ"ה ע"ב וגם בדף פ"ד ע"א תוך כדי דחיית "הוכחות" אשר אח"כ הובאו על ידי כל גדולי המפרשים (!) עד אשר הגיעו להוכחה האחרונה שע"י גזירה שוה "תחת" "תחת" אנו לומדים את הדין של "עין תחת עין" – ממון.

הדבר נראה כעין פלא. לכן הוא מבין, מסביר, שהמפרשים הללו לפי הפשט.

אבל מה הוא יענה על רש"י במסכת כתובות, זה כבר לא רש"י על התורה, אלא על הגמרא.

בשלמא לפי דברינו הדבר מובן, אבל לפי דבריו זה לא קשור האחד אל השני. לפי מה שאמרנו, גם רש"י בגמרא סובר כך, כי הוא הבין שהגמ' לא התכוונה שזאת דחיה. לכן, זה לא קשור ל'מפרשי התורה' או לא מפרשי התורה.

והרי גם הרמב"ם ומהרש"ל שעוסקים בהלכה, הלכו בדרך זו.

ביאור שהעלו שנים מחכמי תימן לגבי המובא בגמ' ב"ק דף ס ע"ב דבר בעיר אל יכנס אדם יחיד לבית הכנסת שמלאך המות מפקיד שם "כליו".

כפי שאמרנו, כנראה רבנן סבוראי הוסיפו זאת. יכול להיות, כך לבי אומר לי, אין לי שום ראיה לכך. לפי הסגנון, ומכך שלא כתוב מי האמורא הטוען זאת. ידוע כי רבנן סבוראי הוסיפו דברים בגמרא, הסברים וכו'.

כמובן שלא הכרח ממש לומר כי זאת תוספת רבנן סבוראי כי לא נזכר מי האומר, שהלא זו היא צורת סוגיות התלמוד, ולא יתכן שהכל תוספת רבנן סבוראי. ורגילים לפרש ולומר שהם דברי כלל בני הישיבה בזמן האמוראים.

שערי יצחק – השיעור השבועי

כנראה שישנן הוספות של רבנן סבוראי, אשר משום מה לא כולם הגיעו לידינו, הם הוסיפו הסבר בגמרא, וכנראה לא חייב להיות שזה יהיה מועתק לכל הספרים.

זאת רק דוגמא, של שפת רבנן סבוראי, אשר חלק מדבריהם נמצא וחלק לא נמצא.

דברי מרן שליט"א בעניין חשיבות הקונטרס חומת האמונה שיצ"ל ע"י הרה"ג פינחס שפירא שליט"א.

נסיים בעז"ה, רציתי לדבר עוד על הנושא [עין תחת עין] ולהוסיף, אולי בעז"ה נשלים זאת במוצאי שבת שובה.

הביאו לחלק לציבור כאן את הקונטרס 'חומת האמונה', אודות כתות הקראים – רפורמים החדשות, הממשיכות את דרכם של צבי גרץ ו"אחד העם" שר"י.

בעז"ה, צריכים לדעת, כפי שאמרתי המחנה של פשרניהפשרנים, כגון הקונסרבטיבים וכדומה, מכניסים דעות זרות בציבור, יכול להיות שזה אפילו נמצא בספרים שיש לנו בבתי מדרשות, כגון בתלמוד ירושלמי, בהקדמות בהתחלה יש את 'חומת ירושלם', תראו שם בשולי הדף מי הוא המחבר, מאין המקור למאמר ההקדמה שם, הג"מ – הגאון מורינו? – זכריה פרנקל. הרי זהו ראש תנועת הקונסרבטיבים, כמו שהבאנו מקודם. מכניסים דעות לעולם התורה, מאנשים ומקורות פסולים, ולא יודעים שהמקורות הם פסולים כיון שלא מכירים. לכן חייבים לדעת זאת, אי אפשר להתעלם מכך. אפי' חז"ל הביאו דעות הצדוקים, ודחו אותם. אי אפשר להתעלם, שלא לדבר עליהם.

ברוך ה', ידידנו הרה"ג פינחס שפירא שליט"א, אמרתי לו שכשמו כן הוא 'פינחס', מהקנאים של הדור, לא לחנם שמו כך. הוא סיפר לי, שיש לו קשר משפחתי להגר"מ שפירא, ראש ישיבת חכמי לובלין. ב"ה שהוא יושב על המדוכה הדק היטב, קנאי בן קנאי שאינו מפחד מאיומים או

ישנו דבר הדומה לכך, זהו חידוש מיוחד שכותבים חכמי תימן, דבר שלא מובא בשום ספר, הזכרתי זאת באחד השיעורים [שיעור מוצש"ק אחרי מות וקדושים התש"פ], אבל אזכיר זאת כעת רק בקצרה.

הגמ' ב"ק [דף ס' ע"ב] אומרת, דָּבָר בַּעִיר, אֵל יִכְנַס אָדָם יָחִיד לְבֵית הַכְּנֶסֶת, שְׂמֵלֶאךְ הַמּוֹת מִפְּקִיד שֵׁם כָּלִיו. יש הרבה מה לדבר על הנושא הזה, בל"נ בעז"ה בקובץ דברי חפץ הקרוב יש על זה מאמר שלם, שהרחבנו בס"ד לפרש את כל העניין הזה, וגם מאי דנפקא מינה מכך. כי הרבה שאלו בעבר, בזמן שלצערינו היו בתי הכנסת שוממים, אין יוצא ואין בא ולא היו תפילות, האם אפשר היה ללכת ללמוד לבד בבית הכנסת, כיון שישנם אנשים אשר קשה להם ללמוד בבית. אבל הרי אסור להיכנס שם יחיד, מלאך המות מפקיד שם כליו ח"ו. האם לחשוש לכך, או שלא? על זה בעז"ה המאמר שבקובץ.

אבל לכאורה, מה הפירוש, מלאך המות מפקיד שם "כליו"? כמדומני שדיברתי על כך, לכן רק אזכיר זאת 'על קצה המזלג'.

שנים מחכמי תימן, כותבים על כך. האחד, מה שנדפס בספר 'ילקוט מדרשי תימן' [פרשת בא, דף רס"ג], הוא כותב כך, ומאי מְנוּהִי דמֵלֶאךְ מוֹתָא? אמרו, חלדא וסנדלא. עוד מעט נסביר מה זה.

וישנו מדרש שואל ומשיב [בפרשת וירא] הכותב בזה"ל, מאי כליו? מקלו ומנעלו.

מכך היגענו למסקנא, כי זאת טעות סופר שם, זה לא 'חלדא וסנדלא', אלא 'חוטרא וסנדלא'. למלאך המות, יש מקל ומנעל.

צריכים להסביר באריכות, מה זה המקל ומה זה המנעל. אבל בכל אופן, בכל הגמרות שלפנינו זה לא כתוב, א"כ מאיפה הם הוסיפו זאת?

משפטים וכו', ונושא את דבר ה' ברמה בנושא הזה, מבלי לחשוש. לצערנו, לאנשים השייכים לנושא הזה, יש להם קשר בתוך גדולי המחנה, אפילו בתוך גדולי תורה, שאינם יוצאים נגדם מכל מיני סיבות ושיקולים, אולם לצערנו זה הורס, הרבה בני תורה שומעים את השיעורים שלהם, ישנם מאות שנמשכים, והם מכניסים בהם דעות זרות.

אחד מן הדברים, הוא בעניין עין תחת עין. לא הספקתי לדבר על כל היקף הנושא הזה, אבל ההשקפה שלהם היא שכביכול חז"ל שינו את העניין של עין תחת עין שזה ממון, כיון שהדבר לא התאים לדור שלהם. עכשיו תבינו למפרע מדוע ולמה ועלמה דיברתי על נושא עין תחת עין, בשבועות האחרונים.

אקרא לכם מתוך הספר עד היום הזה [דף 413] כדי שתדעו שישנם כאלה אשר אינם מתביישים לכתוב זאת. בתקופת המקרא לא היתה רתיעה מוסרית מענישה גופנית של כריתת איברים, ומשום כך יתכן שבאמת נהגו באותם ימים עין תחת עין כפשוטו. עם השתנות הדורות, נראה שעל פי מושגי המוסר, שוב לא ניתן היה לפסוק הלכה למעשה לעקור איברים, ומש"ה השתמש ב"ד הגדול בסמכותו וכו' לאפשר לשנות גם שינוי זה. בל"נ עוד נרחיב לסתור דבריו.

ובקיצור, זה הקונסרבטיבים, 'מתאימים' לדור את התורה. כביכול בזמן חז"ל, לא התאים להגיד שזו ענישה גופנית, אז שינו את הפירוש ואמרו שזה ממון.

ברצוני כעת רק להגיד להם, נטפח להם על טעותם, כי במציאות זה לא נכון מה שהם אומרים. ראשית, בזמן חז"ל, גם אצל אומות העולם עשו עין תחת עין ממש.

מי שיראה הדבר כתוב מפורש בזה"ל, וכן היה חק זה של עין ממש אצל היונים, וכן במשפט הרומי עין תחת עין אם לא רצו להתפשר,

ולאחר זמן תקנו חק קבוע לתשלומין. גם בזמן חז"ל, זה לא שהתרבות השתנתה והם נהיו יותר נאורים, כביכול. אפשר לראות זאת בתו"ש [כרך י"ז, מילואים דף רס"ט].

ומצד שני, ויש להעיר, שזה מקרוב נתגלה, שהיו אומות העולם, שכבר לפני מתן תורה, היו נוהגין תשלום ממון תחת עין. זה מובא שם בתו"ש [שם דף ר"ע] כך. א"כ זה לא נכון, כי גם לפני מתן תורה היה עין תחת עין – ממון, וגם לצד השני. כך שבכלל כל ההסתכלות שלהם, כי כביכול נשתנה משהו, זאת טעות יסודית.

בכל אופן, עצם ההשקפה הזאת שלצערנו הרבה מצעירי הצאן שותים את המים הרעים האלה, וב"ה שהרב שפירא לא ירא ולא יחת להפיץ את הקונטרסים האלה. הוא פועל בנושא הזה כבר הרבה חדשים, חשוב לדעת את הדברים ולבער את החמץ הזה מתוך המחנה שלנו.

השם ברוך הוא ישמרנו. כי בעניין השקפת, עניין של השקפות ודעות, זה דבר חשוב ויסודי מאוד באמונה, לדעת את הקדושה של חז"ל, ומי הם חז"ל. מדרגות עצומות. כיצד ישנם בכלל אנשים המעיזים לדבר דברים בלי להירתע. הרי אנחנו לא יכולים לעמוד בתוך ד' אמותיהם, איננו מגיעים לקרסולי רגליהם, וכל שכן להביע דעות ולהפיץ אותם בזדון.

וגם לאחר שכבר מוחים בהם, אז הם מתעקשים על דעתם. לכן דיברתי על כך בשיעורים האחרונים, הדבר היה בעיקבות זה. אמנם לא הספקתי את הכל, אבל אתם כבר רואים את השרשים הרעים שלהם.

לצערנו, גם הדרדעים הושפעו מהם. אמנם לדרדעים ישנה קצת מעלה, כי הם לא התקלקלו לגמרי, כיון שיש להם את הרמב"ם אשר חוסם אותם. אצלם, עד הרמב"ם. אבל אצל האשכנזים, אין להם גם את הרמב"ם שיעצור אותם, אז הם יכולים להגיד מה שהם

שערי יצחק – השיעור השבועי

תראו שבעצם אצל כולם יש את אותם השרשים ואותן השיטות, והם מפיצים את הדעות שלהם בדרך של מלה פה מלה שם, לא תתפוס אותם בדיוק מה הכפירה ומה ההשקפה. צריך להיות חכם גדול, בכדי לדעת את ההסוואות, כיון שהם מפחדים להגיד דברים גלויים, בפרט אלה שהם בתפקידים ציבוריים, הם בעצם יודעים שהם לא מסוגלים. אז הם רק זורקים מלה פה ומלה שם, זה כן וזה לא. אבל בעצם בלבם זה הרבה הרבה יותר חמור. ועלינו לדעת את הדברים האלה.

תכלה שנה וקללותיה, תחל שנה וברכותיה. יהי רצון שכולם יחזרו בתשובה שלימה, וּמְלָאָה הָאָרֶץ דְּעָה אֵת יְיָ כַּמִּים לַיָּם מְכַסִּים וְיִשְׁעִיהוּ יִיא, ט". אני מברך את כל הציבור, השם ברוך הוא יכתוב לברכה ולהצלחה את כולם, תיכתבו בספר החיים ובספר הזכרון, אבי"ר.

הודעה חשובה!

שיעור זה הוקלד עפ"י שמיעה בעיקר, נערך והגה לפי הבנת העורך.

השיעור היה לנגד עיני מרן שליט"א קודם הוצאתו, הוסיף עניינים וציין מקורות, שיפר ותיקן דברים רבים, אולם מפאת העומס הרב המונח על כתפיו, נבצר ממנו לעבור הגהה מדוקדקת, להאיר ולהעיר בהרחבה כבשיעורים שעברו.

לאור האמור, בכל ספק או שאלה המתעוררת למעיין בשיעור זה, יש לו לברר היטב את הדבר להלכה ולמעשה אצל מרן שליט"א. הערות ותיקונים יתקבלו ברצון.

ניתן להקדיש כל שיעור להצלחה ולרפואה, או לעילוי נשמת. השם יזכר בל"נ בתחילת השיעור מפי מרן הגאון שליט"א, וכן באמירת "מי שבירך" בסוף השיעור.

פרטים בטלפון: 050-4140741.

והתורמים והמסייעים להפצת התורה ולזיכוי הרבים, ימלא המקום ברוך הוא כל משאלות ליבם לטובה, אבי"ר.

רוצים. אצל הדרדעים, אם זה משהו נגד הרמב"ם, הוא לא יכול לקבל, פה זה הגבול אצלם.

אבל הכלל הוא, שמי שכופר בנגלה בנסתר, כופר בנסתר בנגלה, כידוע. לכן הם מזלזלים בדברים אחרים שכתבו חז"ל, כפי שאמרנו בעבר ושיעור מוצש"ק מסעי ומוצש"ק במדבר שנת התש"פ. לתת פירושים זרים לדברים שלא נראה להם בדעות ובאמונות, בגלל שאמונתם חסרה. זה כמו הצדוקים, אשר בשרשים שלהם, האמונה שלהם היתה חלשה. יותר נכון, אין אמונה. כפי שהרמב"ם אומר, שבעצם הצדוקים הכחישו גם התורה שבכתב, גם בה הם לא האמינו, אבל הם לא יכלו להגיד זאת.

ברצוני להסביר זאת. לכאורה מה הפירוש? א"כ מה הם הרוויחו? הרי לא הרבה. כי מה שמפורש בתורה שבכתב הרי הם מוכרחים היו לקיים. אלא, הם חשבו שזה יהיה השלב הבא. בנתיים הם כופרים בתורה שבעל פה. ובשלב הבא, לאחר שזה ייכנס ח"ו לציבור, הם אח"כ יפרקו עול לגמרי. מסתבר ומובן שבסתר, באין רואה, הם לא קיימו גם את מה שמפורש בתורה שבכתב. הם עצמם, הכופרים הגמורים. לא הציבור שלהם, שלא ידע זאת. הציבור שלהם הכחיש רק את התושבע"פ.

אבל הם לא הצליחו. חז"ל בלמו אותם, וזה נשאר על המתכונת הזאת, ובסופו של דבר הלכו ונתמעטו. גם הצדוקים, וגם הקראים, נהיו קרעים שאינם מתאחים, וב"ה מתוך שעם ישראל היה חזק ודחה את כל הדעות הללו של אותן כתות שפרשו.

גם הדרדעים, למרות שלצערינו הם מחפשים לשאת ראש, אבל כיום אין להם אפשרות, לכן הם פושטים טלפיהם ואומרים טהורים אנחנו. הם מצמצמים את העניין, רבים מהם אומרים 'אנחנו רמבמיסטיים', לא יגלו שהם כופרים בקבלה. על הרמב"ם, את זה הם מסוגלים להגיד.